ТОМИЦА КЕРЧУЉ

УПОТРЕБА ЋИРИЛИЦЕ У КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКОЈ БАШТИНИ КАТОЛИЧКИХ СРБА

Београд 2003

Уводна реч

Дуго смо се премишљали коју тему да обрадимо за овај скуп. Најзад смо преломили да то буде нешто о употреби ћирилице код једног дела нашег народа, које називамо "католичким Србима". Зашто? Одмах да будемо искрени, није била у питању никаква унапред смишљена намера, нити смо се руководили, пре свега, потребом да напишемо нешто што би имало искључиво сувопарни научни допринос (то не значи да се на њега није мислило). Наш мотив је лежао на другом месту.

Наиме, у тренуцима наше пуне националне дезоријентације, у тренуцима када већи део српског народа свесно одриче преданост свом исконском писму, када скоро све државне институције дериликвирају вековна српска слова, ми смо решили да се дигнемо против тих издајничких појава.

Због тога, дужност је сваког, а поготово нас интелектуалаца, да устане и да отворено жигоше све такве издајничке манире. Да прецизно обележи све оне који свесно или несвесно врше издају свог националног идентитета. Да упери прстом на сваког понаособ, и да га изложи најстрожем презиру, све до оног момента док издајник не капитулира. Свако има права да буде издајник, али наша је дужност да такве издајнике нападнемо и разголитимо. Зато је издајник и сваки онај који се не противи издаји, па макар он сам био лично потпуно исправан.

Намера је овде наша, да пробудимо учмале духове, да тргнемо људе из летаргије, из те погубне равнодушности и апатије, најзад из националне збуњености. То се може, између осталог, постићи и ако дајемо примере из прошлости, из којих се може видети како су наши стари чували своје писмо, и нису хтели ни за јоту да одступе од њега. Да се види како су трпели разне тегобе баш због тога што су остали верни ћирилици.

То се на крају може постићи и ако прикажемо како су ћирилицу чували и неки други делови нашега народа, од којих се то не би очекивало.

То је управо и предмет нашег рада.

Највећи део посла у обнови наше националне части, пада на нас интелектуалце. Ми дајемо основни правац, од нас креће акција, ми будимо духове, или како би бесмртни Његош рекао: '

'Удар паре искру у камену,
без њега би у ка'м очајала!"

1. Нешто о Србима католицима

Колико је укупно или приближно било Срба који су припадали римокатоличкој "цркви", неће се моћи никада поуздано утврдити. Оно што се зна, јесте да данас њих нема, сем можда неких изузетака, као на пример у Боки и у Румунији (Срби Крашовани)

Али, ако се не може говорити о обиму католичких Срба, може се говорити о њиховом просторном размештају, културним особеностима, као и о узроцима њиховог постанка и нестанка.

Где је било највише Срба католика? Свакако у јужним пределима наших земаља. На Примрју највише. Затим, у Херцеговини, Босни, и Српској Војводини и Славонији, али пре свега на Јадранском приморју. "Овај феномен католичког српства нарочито на јужном Јадрану, представља једну од најветлијих тачака нашег националног покрета, један од најмање очекиваних и зато веома запажених и веома цењених излива српског осећања".[1]

Целокупан српски народ, од примања хришћанства, исповедао је православну веру, дакле припадао је Источној Цркви. Појава првог иноверја појављује се тек у крајем XI века. Познато је, да је већ 1060 год. у Солину, Синод прогласио ћирилицу за ђаволски изум Методија, а самог Методија за јеретика. Други важан фактор у настанку католичког српства јесте појава доминиканских, а затим и францисканских (фрањевачких) мисионара на нашим пределима, поготово у Босни и Далмацији, који су махом долазили на позив угарских краљева. Цела та католичка јерархија у Босни била је потчињена архиепископу од Калоче (Угарска). 1260 г. оснива се Vicaria Bosnae Argentinae.

Не постоје неки уочљиви колективни изливи српског порекла католичких Срба, е да би смо могли да извлачимо закључке већег значаја. То не би требало да чуди чак и оне који иоле познају свхатања католичког клира по питању националности. Али видећемо касније, на основу писаних споменика, да је свест ових људи о своме српском пореклу била присутна.

Та национална свест Срба католика је временом била гушена, кроз делатност католичког клира. Тако руски конзул на босанском двору у Сарајеву А. Гиљфердинг пише у другој половини XIX века "Србин католик одриче све српско, пошто је православно, и не зна за српску отаџбину и српску прошлост. Код њега постоји само ужа провинцијална домовина, он себе назива Босанцем Херцеговцем, Далматинцем, Славонцем, према области где се родио. Он свој језик не зове српским него босанским, далматинским, славонским, итд. Ако он жели уопштити појам о том језику, назива га нашким језиком. Он пита напр. Старца 'Умјете ли ви нашки'. Но који је то 'нашки језик' он не уме да каже. Он зато не зна да тај језик назове својим правим именом јер он сам нема општу отаџбину, опште народно име. Ван своје уже области, у њега је само једна отаџбина, римо-католичка црква..."[2]

Овде је место где одмах треба решити и нека спорна, али веома важна питања. Прво: којим су писмом писали Хрвати? Нико позванији да нам то разјасни од Ватрослава Јагића, највећег хрватског научника свих времена. У једном од бројева свог "Архива за словенску филологију" проф. Јагић пише: "Пре него је настала употреба народног језика владао је код грчко-источних Срба сасвим а код католичких Хрвата делимично црквено-словенски језик као орган црквеног и делом државног живота: **код Срба је то вршено ћирилиским, код Хрвата глаголичким писмом..."**[3] Дакле, поред тога што нам се саопштава, да су се Хрвати служили глагољицом, Јагић нас уверава да је црквено-словјенски језик код Срба био **"сасвим"** у употреби, а код Хрвата само **"делимично"** Шта нам то говори? Говори нам да је право писмо Хрвата глагољица, о чему сведоче скоро сви писани споменици са

---

[1] Лазо М. Костић, *Католички Срби, политичко – историјска расправа.* Торонто 1963. стр. 5

[2] А. Гилъфердинг, *Поездка по Герцеговине, Босниu, Старој Себии, Записки Императорского русского географицеского обшества.* Книга XIII, Санкт Петерсбург 1859. податак узет из: Лазо М. Костић, *Образовање и одржање српске нације према страним писцима, Колектанеа*, Сабрана дела, Београд 2000. Пети том. год. Стр. 129

[3] Архив, XXXIV, 1913. Лазо М. Костић, *Ћирилица и српство, културноисторијска студија, повезаност ћирилице и српства.* књига 1. Сабрана дела, Пети том, Београд 2000. г. Стр. 528

хрватског етничког подручја (“Винодолски закон”, изузетак је чакавско-ћирилски “Пољички статут”), и друго, говори нам да црквено-словјенски језик није био једини језик Хрвата. Основни и претежни језик Хрвата био је чакавски. У томе су сагласни и Копитар, и Миклошич, и Шафарик и многи други слависти. Тиме спречавамо фалсификате који су чести у доказивању тобожњег хрватског "хисторијског права" на српски етнички простор.

Дакле, барем када се тиче идентификације народности на основу писмености и језика, сваком се додељује што је његово. Што је чакавско, па било писано или глагољицом, латиницом или ћирилицом (мада ређе) – хрватско је. Што је писано ћирилицом, без обзира да ли икавским, екавским или ијекавским наречјем штокавског језика – српско је.

Ту скоро, у једном броју негдашњег "Гласника Музеја Босне и Херцеговине", који је излазио за време окупације, наишли смо на један примерак Светог Писма, који је крајем 16 века штампан у Млецима. Писан је латиницом у чакавском наречју, и то тако, да је мало вероватно да би га мало који Хрват дана могао прочитати. Нисмо успели да забележимо који је број "Гласника" али вероватно то знају они који се тиме стручно баве.

Затим, постоји један добар део католика, који до само пре, нешто мало више од 100 година није имао никакве националне свести. Реч је о католицима Босне и Херцеговине. Ако су они икада имали прилике да се национално изјасне, никад се нису изјшњавали као Хрвати, а то нам је најважније да докажемо. А ако их је страна наука, или државна власт, означавала, осим по вероисповести, опет их никад није означавала као Хрвате.

Зашто је ово важно да се докаже? Зато што се тиме у главу удара хрватска теза о "вечном хрватству Босне". Хрватски "историчари" користе присуство католичке вере у Босни како би оправдали своје мегаломанске претензије на Босну и Херцеговину.

А може се лако видети са најкомпетентнијих места да реч Хрват није била позната у Босни за дуже време. Тако напр. у извештају босанског бискупа фра Франћиска ди Стефана из Високога, који је упућен папи крајем XVI века, ниједном речју се не помиње име Хрват. Говори се само о бројном стању дијецеза, па се каже како у Тузли има 7400 "католика", у Олову 2400 "католичких становника" итд.[4]

Затим, имамо летопис францисканског манастира у Сутјесци, такође се не спомиње хрватско име.

Могу се погледати и извештаји Апостолског викаријата за БиХ. Ни тамо се не наилази на име Хрват.

Бројни шематизми викаријата и бискупија, такође сведоче о томе. Извштаји Ватикана такође. Постоји и попис који је спровела 1910. г. окупациона власт. Срби се свуда у том попису спомињу као Срби. Католици увек као католици, никад према народности.[5]

И сам хрватски историчар Вјекослав Клаић, познати "заинекач" Срба признаје да католици нису имали националне свести. "Католици зову сами себе Латини, а православни их у неким крајинама зову Шокци, а у неким местима Турске Хрватске и Мађари..."[6]

На крају само још једно спорно питање и тиме овај капител завршавамо. Пред нама се појавио случај "босанчице". Како је протумачити, и где је сврстати? Јер познато је да су хрватски "научни" радници и овде дали доказа своме клептоманству, тврдећи како је босанчица "хрватска ћирилица"[7] Проблем је решен тако што је узето мишљење једног од највећих ауторитета у овој области – проф. Милана Решетара. Он јасно каже да босанчица "није никакво специјално босанско писмо, **него је**

---

[4] Лазо М. Костић, *Верски односи Босне и Херцеговине,* Сабрана дела, Београд 2000. г. Девети том, стр 410-423

[5] *Исто.*

[6] Bosna. *Podatci o zemljopisu i poviesti*. Sabrao jih i poređao Vjekoslav Klaić, Prvi dio: zemljopis, Zagreb 1878. преузето од: Лазо М. Костић, *Верски односи Босне и Херцеговине,* Сабрана дела, Београд 2000. г. Девети том, стр 410-423

[7] Grubišić, Vinko: *Grafija hrvatske lapidarne ććrilice*, KHR, Müunc|hen - Barcelona, 1978
Zelić-Bućan, Benedikta: *Hrvatska ćirilica - bosanica (bosančica),* Hrvatska danas –
Kolendić Petar.
1904 Bosančica, *Bosansko-hrvatska ćirilica i Dubrovčani*. Bosanska Vila (Sarajevo), sv. 19, 1904, br. 19/20, 349-51, 1, 1994,
Moguš, Milan: *Povijest hrvatskoga književnog jezika*, Globus, Zagreb, 1993

старија ћирилска минускула (ситнија слова), која је у старије време била у обичају у свим нашим крајевима у којима се уопће писало ћирилицом, и код православних и код католика и код муслимана".[8]

2. Ћирилица у Римокатоличкој ''цркви''

Што је ћирилица била употребљавана у римокатоличким "црквама" на српском етничко-језичком подручју није никакво чудо. Другог писма ту није ни могло бити, и ако би се, још при томе, желео успех међу "шизматицима", употреба ћирилице је била неизбежна. "Ћирилица је била у обичају као народно писмо и код приставша римокатоличке цркве, и то у средње доба све до свршетка XVIII в."[9]

Према томе, толиком дугом употребом, види се да употреба ћирилице није била срачуната на једно ограничено време. Није се, дакле радило о неком тренутном компромису. Сличан податак саопштава и проф. Милорад Екмечић. Говорећи о "Бечком књижевном договору". он ненаводећи извор децидно каже "Од 1815. се напушта ранија обавеза фрањевачког свештенства Далмације да пишу ћирилицом" да би на крају додао "Чак су имали и једну посебну школу која је пословала на основама ћирилског писма. До тога времена, католици и у суседној Босни и Херцеговини напуштају ћирилицу."[10]

Пуштамо и даље податке о томе. "Као што је било у Босни било је и у Славонији. И тамо је ћирилица од памтивека и међу католицима владала. Види у Фр. Миклошић, Monumenta Serbicaп. 494, где се преводи ћирилицом писано писмо 1465, год. У Броду на Сави. Рељковићев Satir такође нас о томе уверава (пп.54 и 62-63), Игњат Брлић, у свом предговору немачким језиком писане граматике од 1833, год., напоменуо је, да је у фратарској књижници у Нашицама видео све до 1721. год. манастирске рачуне и нацрте за проповеди писане ћирилицом. У Славонији, међу римокатилицима, почела је да истискује ћирилицу – латиница тек од другог деценија XVIII века, када су почели у њу долазити световни свештеници и калуђери римски и Хрватске, ну ми имамо података, да су се фрањевци томе опирали и у четвртом деценију тога века. Тако нпр. Фрањевачки провинциал Лука Карагић издао је 1 јула 1736. год. Окружницу на све манастире и фратре њему потчињене, у којој у тачци 6, под претњом строге казне, забрањује и једном фрањевцу да народним језиком писана писма латинским словима пише, него *искључиво само ћирилицом, јер је и писмо дар Божји, нарочито дароваи народима и језицима а не даје се многима...*"[11]

Мало пре напоменусмо да је ћирилица била неизбежно средство у прозелитизму Римокатоликих мисионара.. Вршити прозелитизам у крајевима који су Србима настањени, без употребе ћирилице, било би, ако не узалудно, сигурно отежано. У прозелитизму су неопходне и књиге и разна друга писанија, како верска тако и остала. Како српски народ није познавао друго писмо сем своје ћирилице, то је ћирилица била стављена у арсенал ове римокатоличке акције.

Са тим је био добро упознат и сам врх римокатоличке "цркве". Отуда је папа Гргур XIII лично наредио да се "у Риму излију ћирилска слова и она се (...) још и сада чувају у Риму. Тим словима штампан је на словенском Канизијев катихизис. Он, Караман (надбискуп Задарски из половине 18 века. Примедба Томица Керчуљ) штампао је тим словима у Риму 1739. Алфабетар (Азбука) за потребу словенским католичких свештеника, јер само тако обучени свештеници могу "шизматике" обратити на католичку веру (“li quail essendo l'inuco mezzo per convertir gli scismatic" N. Milaš. Documenta 314-315)[12]

---

[8] Милан Решетар, *Либро од мнозијех разлога. Дубровачки ћирилски зборник од г. 1520*. Зборник за историју, језик и књижевност српског народа. Св. 15. Сремски Карловци-Београд 1926. преузето од Јеремија Д. Митровић, *Српство Дубровника*, Београд, 1994. стр 108

[9] Вид Вулетић-Вукасовић, *Ћирилица код приставша римокатоличке цркве до свршетка XVIII в. У Босни у Далмацији итд.* Споменик Српске Краљевске Академије XXXIX. Београд 1903 стр. 117

[10] Милорад Екмечић, *Црква и нација код Хрвата*, Зборник о Србима у Хрватској књ. 4. Београд 1999. год. Стр 10

[11] Радослав М. Грујић, *Апологија српскога народа у Х рватској и Славонији*. Београд. Просвета 1989.

[12] Д-р. Јован Радонић, *Штампарије и школе римске курије у Италији и јужнословенским земљама у XVII веку.* Београд. Посебна издања Српске Академије наука. 1949. стр. 73

Преласком на римокатличко вероисповедање, Српски народ није прелазио и на друго писмо. Због тога је цела пропаганда Римске конгрегације за веру, морала и даље да се води на ћирилици. Шта нам у тој тврдњи служи као доказ. Пре свега, штампане црквене књиге.

Свето Писмо у католичким "црквама" на Јадрану и залеђу, за потребе католичког свештенства редовно је било штампано на латинском језику, иако је служба вршена на народном језику. Међутим, поред њега у црквеним службама су коришћени и такозвани "Лекционари". Они се по садржају нису битно разликовали од Светог Писма, али јесу по писму у коме су састављани. Наиме, први такав лекционар штампао је у Млецима 1495, фрањевац Бернардин Спљећанин, родом Хрват. Но како је он био штампан чакавским наречјем на латиници, и како он није био разумљив нити народу нити свештенству у јужнијим пределима Јадрана, вршени су његови преписи у ћирилици, и то неколико пута.[13] Значајно је напоменути да је и један католички Србин, проф. Вид Вулетић Вукасовић, израдио у ћирилици препис овог Дубровачког Лецкционара.[14]

И у Стону, односно полуотоку Рату (Пељешцу) користила се ћирилица, како код духовних тако и код световних власти. "Спомињемо, да је мартикула братства св. Франа у Стону из прве половице XV в. Писана ћирилицом, којим су се писмом онда служили богомили и православни. За чудо је, да се у Стону, након 100 година Дубровачке владе саставља важан пучки акт, и још чисто вјерског католичког обиљежја ћирилицом!. То значи да је мартикула била за пук, који је познавао само ћирилицу, и да Дубровчани **нијесу могли уништити и збрисати тако лако одмах сваки траг српству** на полутоку и у Стону."[15]

3. Посебно о ћирилици у Дубровнику

Како је Дубровник од вајкада био спојен са својим залеђем, које се још од Порфирогенита сматра чисто српским, то је последица његовог словенизирања била сасвим очекивана. Град одвојен од своје матице, није имао избора. Ћирилица је експресно, сасвим неосетно продрла у Дубровник заједно са осталим словенским обележјима и нашла своју примену како у јавној тако и у приватној употреби Дубровчана. Овде само неколико констатација које су неки још пре нас изнели.

Све до своје смрти Дубровник се служио ћирилицом у коресподенцији са балканским земљама, па чак и са турским властима, које су се у залеђу утврдиле. Због тога је Дубровачка канцеларија увек упошљавала **"српског писара или канћелијера, који је био, дакако, приставша римо-католичке цркве"**[16] Неколико од тих логогета или дијака су Никша Звијездић,, који се појављује од 1431-1454, и Маринко Цвјетковић. "Споменут ми је к тому још неколико српских дијака који су били у Дубровнику као логогети осталих владара: Бјелић Нико (Дубровачанин), Дмитар, Добривој, Милета, Радослав, Рајче итд".[17]

Још један општи закључак, овај пут од В. Мошина. И С. М. Траљић. Они кажу: "Ћирилица, разумљива **и за сусједне српске области**, и за дуборовачку канцеларију, кроз читаво остало раздобље средевековља била је у употреби и у босанским и хумским концеларијама, и у литургијским текстовима, и на гробним споменицима, те су је, као народно псимо разумљиво за широке слојеве, прихватили и еластични фрањевачки мисионари, који су у средини 13 вијека преузели од доминиканаца задатак борбе с богумилством и ширења јереси".[18]

---

[13] Тај податак само ad hoc износи Петар Колендић, *Ћирилицом штампане књиге за дубровачке католике,* Политика 1933. бр 8860

[14] Милан Решетар, *Бернардинов Лекционар и његови Дубровачки преписи*, Посебна издања Српске Краљевске Академије. Београд 1933.

[15] Dr. Nikola Zvonimir Bjelovičuć, *Povijest Pouotoka Rata (Pelješac). (Hercegovine i Dubrovnika)* Split 1921. str. 56-57

[16] Вид Вулетић, *Исто,* стр 117

[17] *Исто*, стр 117

[18] Др. В. Мошин и С.М. Траљић, *Ћирилски споменици у Босни и Херцеговини*, Наше Старине 6. стр. 63 Београд 1950

Сад неколико појединачних манифестација, где се уочава оданост ћирилици појединих католичких Срба. 1514. г. дубровачки писар, Лука П. Примојевић, тражи од Сената дозволу за отварање штампарије која би штампала "и српским писменима како их употребљавају српски калуђери у својим црквама, истим словима којим су били почели штампати Црнојевићи а штампа им је била свугдје хваљена и уважена." [19]

1502. г. на самрти, католички свештеник Лука Радовановић оставио је "једном другом свештенику, Павлу Вукашиновићу, који се с успехом бавио књижарским пословима у Дубровнику, и машину за штампање и потребне калупе за ћирилска слова".[20]

1512. г. Дубровчанин Франо Ратковић, дао је на штампање у Млецима, у издавачкој кући Ђорђа Русконија, на ћирилици: "Петнаест молитава свете Брићиде" и "Офицић", Биле су то "две књиге штампане ћирилицом у чистом народном језику дубровачког типа".[21]

Латиница је тек на таласима ренесансе у већем обиму ушла у Дуборвник. Но како она није допирала до залеђа, био је то разлог да се ћирилица и даље задржи за дубровачке католике, како у самом граду тако и у загорју. Зато је за те вернике "у дубровачком књижевном наречју издан 1583. у Млемица код чувеног калиграфа Камила Занетија један адеспотан ћирилски "Наук Ккрстјански" То је први католички катехизам у питањима и одговорима штампан ћирилицом".[22]

4. Ћирилица у Босни

Све што је речено за Далмацију и Славонију, још више важи и за Босну. Сем ћирилице и њене минускуле (босанчице) ту није било другог писма.

Ћирилица је употребљавана на Двору, у "цркви босанској", у коресподенцији са Дубровником. Па чак и после пада под "турски вакт" дешава се невиђено: Освајач узима као своје писмо, оно којим се до тада служи раја. О томе сведочи преписка босанских Турака са Дубровником.

Када се зна колико је у Босни био јак утицај фрањевачких мисионара, и у опште Католичке "цркве", чуди како заједно са њим није дошло до утврђења латинице. То овде не можемо расправити, али ево још једног сведочења како је и само католичко свештенство у Босни користило ћрилицу. Хрватски културни историчар Драгутин Прохаска каже у својој стидији о Боснсанско-Херцеговачкој писмености у Босни и Херцеговини: "Најомиљенији начин писања у Босни од раног средњег века јесте ћириовско писмо. Католици, православни и богумили служили су се овим писмом. Оно је чак било службено писмо босанског довра у саобраћају са Дубровником..."[23]

Опште је познато и да је фрањевац фра Матија Дивковић штампао сва своја дела ћирилицом у Босни, у првој половини XVI века. Такође, на једној књизи која је штампана ћирилицом у Млецима 1708. г. а за потребе босанских католика стоји да је писац ту књигу штампао ћирилицом зато што неуки људи "не умиу шити книга ни слова латински".[24]

---

[19] Мирослав Пантић, *Књижевни историчар Петар Колендић*, предговор у књизи: *Петар Колендић – Из старога Дубровника,* Београд 1989, стр 73-84. презутето из Јеремија Д. Митровић, *Српство Дубровника*, Београд 1994. стр 110

[20] Петар Колендић, *Ћирилицом штампане књиге за дубровачке католике,* Политика 1933. бр 8860

[21] *Исто*, стр 1

[22] Исто, стр 2, такође и код Милан Решетар и Ћ. Ћанели. *Два Дубровачка језична споменика из XVI вијека*. Српска Краљевска Академија Наука, Београд 1938

[23] Dragutin Prohaska, da kroatisch-serbische Schriftum in bosnien und der Heryegovina von den Anfaengen bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX Jahrhundert, Zagreb 1911. преузето из: Лазо М. Костић, *Ћирилица и српство културноисторијска студија повезаност ћирилице и српства* књига 1, Сабрана дела, Пети том, Београд 2000. г. Стр. 534

[24] Радослав М. Грујић, *Исто*.

Ако је тако стојала ствар са ћирилицом код кат. свештенства, другачије није могло ни да буде код просте раје, која чак и да је хтела није могла писати другим писмом, под условом да је уопште била писмена.

Ћирилицу од најранијих времена уочавамо на босанским писаним споменицима. До скора се сматрало да је повеља Бана Кулина (из 1189 г.) најстарији ћирилични писани споменик Босне, у коме се уједно и први пут помиње словенско име Дубровник. Бан Кулин је био вишеструки конвертит. Најпре га уочавамо као богумила а потом као католика. Само годину дана пре писања ове повеље Римски папа шаље 1188, дубровачком надбискупу плашт и потврђује стара права дубровачке цркве. У писму помиње српску Босну: **“regnum Servile , quod est Bosna” (српска краљевина која је Босна).** То је било време бана Кулина.

" Ја бан босански Кулин присезају (исказује) вама кнеже Крвашу и свима дубровчанима прави пријатељ бити вам од сада до вијека и правицу држати с вама и праву вјеру докле сам жив. Сви дубровчани који ходе по мојему владанију трговаће гдје који хоће, коначи ће гдје се који нађе с правом вјером и правим срцем без икаквог зла…"[25]

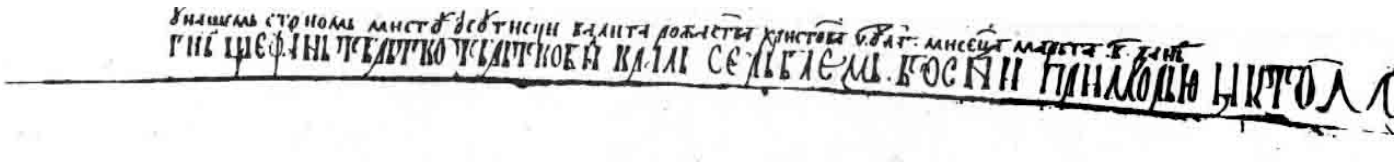
Као сигурног католика, наука је идентификовала босанског краља Твртка I ("Милошчу Божјом Краљ Србљем и Босни и Приморју")

И његове повеље писане су ћирилицом. Например, његова повеља Дубровачкој републици из 1382. "Веома је пријатно прослављати Тебе како доликује и истинском вјером и овом, дакле побожном и радосном ријечју обратити се Теби, о првомученице Христов Стефане. Ти се, пак, за оне што те каменоваху мољаше говорећи: “Господе, не узми им ово за гријех, јер не знају шта чине”..."[26]

Скоро читав век и по пре ове повеље. Пише бан Матеј Нинослав, такође католик, на ћирилици повељу Дубровчанима (1240 г.)[27]

Наследник краља Твртка I, Стефан Дабиша, католик, шиље на ћирилици 17.5.1395. повељу боснаском жупану Вукмиру Семковићу где каже: " **У име Оца и Сина и Светога Духа Амин. Ми Стефан Дабиша по милости Господа Бога краљ Срба (једина етничка одредница у интитулацији), Босне, Поморја, Хумске земље, Доњих Краја, Западних страна, Усоре, Соли и Подриња (интитулација по областима – земље којима владар влада или којима претендује да влада).”**[28]

Ћирилицом су писане и повеље и Краља Твртка II. Овде пружамо један његов потпис.

1406. г. пише Прибисав Похвалић, посланик банице Анке, за кога Василије Ћерић вели да је србин католик, "Ја Прибисав Похвалић дају всакоме знати ере доидох у Дубровник посланијем госпоје

[25] Повеља Бана Кулина (29. VIII 1189) 1 Фол. 49в - 53р (Cod. slav. 12 Bibl. Vatic.), в.сн.XIII и "Слово" 9-10. Према тзв. лењинградском (изворном) примјерку.

[26] "Повеља краља Твртка I Дубровачкој републици", Извор: “БОКА – Зборник радова из науке, културе и умјетности” бр. 15-16, Херцег-Нови 1984., стр. 475-477. Превео: др Радојица Р. Јовићевић

[27] Др. Жељко Фајфрић, *Котроманићи*, Интернет издање

[28] Факсимил уз текст издао у Млецима 1815. Павле Соларић

банице Анке и госпогије војводинице Катарине Сандаљевице, доних кнезу, и властелем дубровачцијем три листове**... писане листом српцијем**..."[29]

У Дубровачком архиву сачуван је акт од 19 јануара 1604 год. који је настао на народном збору свега Попова и Зажавља (Херцеговина) који одлучује "да се подложи краљу (аустријском цару) и овлашћује фра Доминика Андријашевића, да учини с њиме у њихово име уговор, по коме ће остати вијерни царству. Потписници: Хусеин Пашић, кнез Брајан Николић, кнез Стјепан Милорадовић, кнез Јован Николић, Иван Павловић из Веље Међе, Раич Ивановић, кнез Миле Медводовић и Матијаш Кордић."[30]

У фрањевачком манастиру у Сињу налази се неколико докумената писане "босанчицом", које је са собом донео вођа пребеглих фратра из Босне, фра Павле Вучковић.[31]

Читаве католичке жупе и фрањевачки самостани, широм Босне, употребљавали су ћирилицу у својој евиденцији и коресподенцији. Тако на пример Матице крштених жупе: Сутиска, Зовик, Комушин, Печник, Иванска, Свилај, итд.[32]

Од значаја је и чињеница да је Андрија Охмучевић 1653 г. у Напуљу штампао своје привилегије ћирилицом. "Он је желео да пред тадашњом јавношћу буде што убедљивији".[33] "Соловјев се ишћуђава чињеници да су у овом делу привилегије Охмучевића штампане ћирилицом. Међутим, у Гавриловићевим исписима из ватиканских архива постоји документ из којег се види да је још 1643. године било у Конгрегацији говора о молби Андрије Охмучевића да му се у Конгрегационој штампарији о т ш т а м п а ј у т р и ћ и р и л с к е п о в е љ е"[34]

Пошто смо констатовали да у Босни сем ћирилице, (босанчице) и понекад арапских слова, није било другог писма у употреби, мислимо да није потребно даље износити примере ћириличних споменика.

5. Ћирилица код Буњеваца и Шокаца

Ми никада не бисмо имали претензија да Буњевце и Шокце сврставамо у српски национални корпус, да то нису чинили страни етнографи и Аустро-угарске власти. Но још један други разлог ту постоји, а то је демографска мегаломанија Хрвата, који теже да својатају без икаквих основа, све што је католичко.

Непостоји ни један компетентан страни етнограф који је Буњевце и Шокце сматрао Хрватима, Напротив, редовно су их обележавали као "Србе католике", "Раце католике". Од маџарских тако: Черник, Фикер, од аустријских: Хунфалви, Келети, Швикер.[35]

Колико су бесмислене хрватске аспирације на ову етничку масу, нека послужи као доказ прва националитетна статистика од Алексе Фењеша, коју је Угарска спровела за годину 1840. У тој години није пронађен ниједан Хрват у Вировитичкој и Пожешкој жупанији, као и у Сремској Крајини и Сремској граници. Помињу се само Срби и Шокци.[36]

О употреби ћирилице код Шокаца имамо сведочанство од њиховог највећег изданика – Антуна Матије Рељковића, у свом *Satiru* он каже:

---

[29] Проф. Вас. Ђерић, *О српском имену по западнијем крајевима нашега наорда*, II издање, Београд 1914. преузето из: Лазо М. Костић, *Ћирилица и српство културноисторијска студија повезаност ћирилице и српства* књига 1, Сабрана дела, Пети том, Београд 2000. г. Стр. 543

[29] Радослав М. Грујић, *Исто*.

[30] Др. Ћиро Трухелка, *Неколико млађих писама херцеговачке господе писаних босанчицом из дубровачке архиве*, Гласник земаљског музеја у босни и Херцеговини XXVI. 1914. бр. 4. стр 478

[31] Benedikta Zelić-Bučan, *Bosančica u Srednjoj Dalmaciji*, Split 1961, str. 14

[32] Др. В. Мошин и С.М. Трајић, *Ћирилски споменици у Бопсни и Херцеговини*, Наше Старине 6. Београд 1950

[33] Богољуб Петковић, *Нешто о штампању ћирилицом привилегија Андрије Охмучевића*, Прилози ка књижевности језик, историју и фолклор. Књ. 24. св. 1-2. Београд 1958 стр. 125

[34] *Исто. стр.* 125

[35] Поближе о томе код. Лазо М. Костић, *Српска Војводина и њене мањине,* Нови Сад, 1999.

[36] *Исто,*

О Славонче ти се врло вараш,
Којигод ми тако одговараш;
Ваши стари јесу књигу знали,
Српски штили и српски писали!

Код Буњеваца ћирилица није била искључиво писмо. Употреба латинице је чак била касније потиснула ову прву. Истина латиница постаје тек од краја XIX века доминантан облик писмености код њих. Али није одувек било тако.

Још пре досељења у нове крајеве, Буњевци су се служили ћирилицом, па чак и по сеоби нису је запуштали. "То доказује преписка ћирилицом оне депутације Сомбораца (чланови: Буњевац: Мрата плем. Парчетић и Србин Атанасије Стојшић) која је ишла у Беч и израдила да Сомбор буде 1749. г. проглашен за слободну краљевску варош".[37]

Па и после исељења Срба у Војину Крајину, Бајски магистрат, у којем је највише било Буњеваца, "остала је ћирилица и српски језик као званичан (...) а у Суботици је све до 1809. г. ћирилица била у званичној употреби (у Магистрату) па су и службене тискарнице биле штампане ћирилицом" [38]

Па и сам вођа буњевачког препорода Иван Антуновић, поручивао је својим саплеменашима да боље изуче ћирилицу јер изгледа да су њихови преци, како он сам каже, "више но ми познавали ћирилицу, те су ову и за своју својину сватали. Барем се то мора наслућивати, када видимо, да су записници варошки и у Баји (где је свакако било више Буњеваца но Срба) писани били ћирилицом. У Сомбору (где су Буњевци у једнаком броју са Србима) састављени су већином сви стари списи ћирилицом".[39]

Интересанто је да се види у којој ортографији су Буњевци и Шокци писали латиницу пре XIX века. Њихов правопис је био смеша мађарског и немачког правописа. То се на пример може видети из тестамента Доминика Војнића, који се чува у Суботичком градском архиву. Он (Војнић) завештава 19 јуна 1776, 200 форинти свом "poljubljenom sinu Albertu Vojnityu", такође исту суму оставља и својој "netyacziczi Marii Paulovics".[40]

Сва каснија културна грађа Буњеваца састављана је на латиници, почевши још од првог њиховог књижевника фра Грге Пешталића и његовог дела: Dostojna plemenite Bacske starih uspomena sadasnji i drugi slavinske kervi delliah slava bacskim plemichem s prigodom csuvanja svete krune i okrunjenja Leopolda II-ga od Domoroda u Baji, prikazana (Shtampano u Kalacsi 1790)[41] Затим, на латиници су стварали и савремени буњевачки књижевници: Амброзије Шарцевић, Иван Антуновић, Мијо Мандић, Блаж Рајић, Лазар Стипић, итд.

И Буњевачка периодика је сва излазила у латиници, сем "Књижевног севера".

6. Ћирилица у периодици и књижевним делима Срба католика

Уласком у двадесети век, национална свест Срба католика је била на завидном нивоу. То се најбоље уочава на примеру католичких Срба са Јадранског приморја. Тамо је делатност Срба католика, попримила јасне контуре једног политичког покрета, који је имао нескривнео национално деловање.

На Јадрану ћирилица полако почиње да се уздиже. "До првог светског рата био је само један изузетак, толеранција у начелу ексклузивне употребе ћирилице од Срба: сматрало се као нормално да "Срби Латини" одн. Срби католици пишу латиницом и да се тако публицистички испољавају. То је

[37] Иван Иванић, *Буњевци и Шокци*, Београд, 1889. стр. 152
[38] *Исто*, стр 152
[39] *Исто*, стр 152
[40] *О правопису и језику Буњеваца, Мил. Иловац, О Буњевцима*, уредио Миловиј. В. Кнежевић. Суботица, 1927 стр. 18
[41] *Преглед Буњевачке књижевности, О Буњевцима*, уредио Миливој В. Кнежевић, Суботица, 1927, стр. 24

нарочито важило за српске дубровачке писце, ређе за остале на Приморју. Ван Приморја тога није било."[42]

Бројни листови и новине почињу да се издају на ћирилици.

"Српски Глас" (касније "Српски Лист") – орган Српске народне странке. Излазиле у Задру, а издавао их вођа Срба из Далмације, и сам католик, Сава Бјелановић.

"Драшков Рабош" лист за поуку и забаву, излазио 2 пута недељно у Сплиту од 1883-1887. Власник и одговорни уредник је био Јово Метличић, Србин католик. Од укупно 130 бројева, колико је изашло само је почетних 34 штампано латиницом.

"Срђ" - лист за књижевност и науку. Излазио је у Дубровнику од 1902 до 1908, 2 пута месечно. Издања су штампана мешовито, и ћирлицом и латиницом. Уредници су константно били Срби католици, као што су Антун Фабрис (власник), Антоније Вучетић, Кристо Доминиковић, Михо Вакети.

"Дубровник" - лист је излазио до 1914. Једанпут до двапут недељно, само повремено ћирилицом. Уредник: Антун Фабрис, Крста Доминиковић.

Почетком 1908. г. Почео је излазити седмични лист "Бока" (гласило за опће интересе Бокеља) и ћирилицом и латиницом. Уредник, Србин католик, Рудолф Сарделић.

"Нови Српски Лист" – орган за српске интересе на Приморју. Уредник Максимир Сарделић. Излазио у Задру.

У Загребу, Србин католик, Стијепо Кобасица, издаје "Српски Гласник" – орган Српске народне радикалне странке у Хрватској и Славонији. Излазио од 1912-1913.

1894.г. Антун Пасарић, отвара "српску дубровачку штампарију" која махом штампа књиге ћирилицом.

Својим завештањем, дубровачки трговац Константин Вучковић, православац, наређује оснивање "Матице српске" у Дубровнику. У самом тестаменту изрично је стајало да се има књиге од тих средстава имају штампати ћирилицом. Поједини Срби католици, користили су штампарске услуге ове установе. Тако, Франо Кулишић, *О Меду Пуцићу, У спомен тридесете обљетнице смрти (1812-1912)* Дубровник, 1913. Исти писац, *Џиво Бунић Вуличевић*, Дубровник 1911.

Вице Адамовићу Матица српска издаје на ћирилици: *Дубровчани изван завичаја,* 1914

У штампарији Ј Тошовића, 1921.г. Адамовић издаје књигу: *О бедемима града Дубровника.*

У истој штампарији, Кристо Доминиковић издаје књигу: *Дубровник и околин.* 1922. г.

Стијепо Кобасица на ћирилици издаје: *Српско-Бугарски рат*. Сарајево 1913

Млади Дубровачки песник Јосип Берса, даје на штампање ћирилицом, своје *Пјесме,* Задар 1891, штампарије Шпире Артале.

Интересантно је да су дело Јосипа Сундечића, *Тижна књига*, и Горски Вијенац једина дела која је Југославенска академија у Загребу штампала ћирилицом у години 1891.

Поменимо овде и Иву Андрића, који је сва дела већином издавао у ћирилици. Исти је случај и са проф. економске историје на Београдском универзитету Мијом Мирковићем.

Љујо Бакотић је у спостеном издању штампао на ћирилици *"Речник Српско хрватског књижевног језика. Београд* 1936,

Овде смо дали само неколико илустративних примера, колико да се види да код Срба католика није постојала аверзија према ваздашњем српском писму.

На крају, само још два-три података о надгробним споменицима Срба католика.

Ту нисмо могли нешто више да сазнамо, али оно што смо пронашли саопштавамо.

Најпре, на Ново-Каштеланском гробљу, и дан данас чврсто стоје, у ћирилици исписани надгробни споменици Ива Ћипике, и Јова Метличића.

На градском гробљу у Цавтату, налази се парцела која припада познатој српској породици Зоре, исклесан у ћирилици.

---

[42] Лазо М. Костић, *Нека новија збивања на српском књижевном пољу*, Сабрана дела, Пети том, Београд 2000. стр. 883

[43]

На старо-католичком гробљу изнад Дубровника, (код Капелице) где су већином сахрањивани Срби, има пуно споменика у ћирилици, али су доста оштећени услед дотрајалости и кише. Тако се јасно могу прочитати надгробне плоче: Периновић Николе, Шкулевић Петра, Лазара Павловића. Сви они су умрли у раздобљу од 1815-1835.

7. Ћирилица у приватној коресподенцији Срба католика

У потрази за приватним рукописима појединих истакнутих Срба католика, дошли смо до неких сазнања. У Архиву САНУ, чува се преписка појединих Срба католика.

Тако на пример, из преписке Валтазара Богишића и Стојана Новаковића уочавамо да је ћирилицом писано свих 49 писама, колико је укупно Богишић писао Новаковићу.

Сачувано је укупно 6 писама Меда Пуцића упућена такође Стојану Новаковићу. Сва су у ћирилици.

Погледали смо и коресподенцију књижевника Марка Цара са Томом Крстом Поповићем. Свих 20 писама су писана ћирилицом, а Цар их је слао из Задра, Беча, Београда итд.

Своја писам је ћирилицом писао и Антун Фабрис, и то најчешће у преписци са својим уредништвом листа "Дубровник"

У заоставштини новског књижевника Томе Крстовог Поповића има доста писама Срба католика. Одатле видимо и ћирилицом писана писма Ђуре Вукотића. Затим писма Људевита Вуличевића. Има ту и једна разгледница из Рима коју је Вуличевић послао Поповићу, писана је ћирилицом.

Нашили смо и на два писма Матије Бана из 1880. г. Упућена Чедомиљу Мијатовићу, писана су ћирилицом.

Као посалник у Риму, ћирилицом је писао своје извштаје и Љујо Бакотић.

И Хенрик Барић, познати албанолог, видимо, служио се ћириличном писаћом машином у својој преписци, а чак и када је употребљавао латиничну писаћу машину својеручан потпис давао је на ћирилици.

На крају, има ту хрпа писама Иве Андрића, деведесет одсто писана ћирилицом.

---

[43] Слика преузета из: Ђорђе Ћапин, *Однос према српским споменицима у Конавлима* Рад је прочитан 19. маја 1995. године у Бијељини на "Савјетовању о музејској дјелатности, архивима и заштити баштине у Републици Српској и Републици Српској Крајини", које су организовали Свесловенски савез и музеји Републике Српске и Републике Српске Крајине. Изводи су објављени у часопису "Погледи" бр. 182., Крагујевац 1995., стр. 36-37.

Завршна реч

Видели смо дакле, да употреба ћирилице од стране католичких Срба у средњевековном периоду није никаква посебност. То је период у коме и само католичко свештенство у нашим земљама користи ћирилицу, чак шта више има обавезу да се њоме служи.

Ћирилицу практикују сви: и православни и католици и муслимани. Видели смо да су значај ћирилице добро проценили и централне верске власти у Риму. Видимо да су они отварали ћирилске штампарије као и школе у којима је ћирилицом писано. Тако на пример, школа требињске бискупије у којој је допуњаван Бернардинов лекционар. Црквене књиге за полатињено становништво обавезно се штампају ћирилицом.

Већ од половине XVIII в. латиница полако почиње да потискује ћирилицу. Могли смо да закључимо да је један од разлога томе: импортирање католичког свештенства из Хрватске.

Тек са уласком у XX век. пажњу почиње да привлачи све већа употреба ћирилице међу католичким Србима на Јадрану. То се огледа у штампаној периодици, индивидуалним књижевним делима, приватној коресподенцији итд.

Код Буњеваца и Шокаца тријумф латинице је био потпун. Ту је скоро сва интлектуална баштина изложена на латиници. Баш због тога изражена употреба ћирилице на Јадрану добија посебну снагу.

После Другог светског рата, феномен католичког србства полако али смишљено нестаје, тако да је ту немогуће пратити било какве манифестације овог крила нашег народа, који је у прошлости много обећавао.

Литература

- Anto Babić, *Iz istorije srednjevjekovne Bosne*, Sarajevo 1972
- Динић Михајло, Неколико ћириличних споменика из Дубровника, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 1958. св. 24/1-2
- Динић Михајло, *Chiruliza словенских попова дубровачке грађе*, Прилози за књижевност, језик исотрију и фолклор, 1960, св. 26/1-4
- Петар Коледнић, Један српски љетопис писан у дубровнику, Срђ, 1904,
- Петар Колендић, Прилози хисторији српске књиге у дубровнику, Срђ, 1904
- Перић Иво, *Писма Лука Зоре Валтазару Богишићу*, Анали Хисторијског института у дубровнику, 1984, св, 19, 20
- Перовић Јовица, *Српска школа у Дубровнику и њезини наставници*, Учитељ у школи и народу, 1930, бр. 7-8
- Прерадовић Петар, Писмо Петра Прерадовића вуко Стафановићу-Караџићу у Беч, Дубровник 1897. бр. 35
- Коста Херман, *Етнографске цртице из Босне и Херцеговине*, Гласник земаљског музеја у Босни и Херцеговини књига I 1889. год.
- Александар Мартиновић, *Истина о Буњевцима и Шокцима*, Суботица 1940. год
- Јеремија Митровић, *Српство Дубровника*, Београд 1992
- Петар Ђорђић, *Историја српске ћирилице*, Београд 1987
- Алекса Ивић, *Неколико ћирилских споменика из XVI века*. Загреб 1912
- Sima Ljubić, Rukovijet jugoslavenskih listina, Zagreb
- *Slovenski spomenici za XVII viek.* Priobćio R. Lopašić. Starine Jugoslavesnska akademija znanosti i umjetnosti, knjiga XXX. Zagreb 1902
- Сима Ћирковић, *"Верна Служба" и "Вјера Господарска"*. Зборник филозофског факултета, књига VI-2 1962
- Љуб. Ковачевић, *Неколико српских натписа и биљежака,* Старине, ЈАЗУ X. Загреб 1878
- Миодраг Ал. Пурковић, *Авињонске папе и српске земље*. Пожаревац 1934. репринт Горњи Милановац 2002
- *Босна по Роскијевићу*, Београд 1876
- Ćiro Truhelka, *Bosančica, prinos bosanskoj paleografiji*, Glasnik Zemaljskog Muzeja u Bosni i Hercegovini knj. IV 1889
- Berić Dušan, *Školstvo Šibenika i njegove okolice u prošlosti (1412-1921),* Split 1964
- Stevan Roca, *Krsto Kulišić, narodni borac i vođa Srba sjeverne Dalmacije*, Prosvjeta, Zagreb, 28/1971
- Mošin Vladimir, *Ćirilski rukopisi u Povijesnom muzeju Hrvatske i Kopitareve zbirke slovenskih rukopisa i Cojsov ćirilski odlomak u Ljubljani*, Beograd 1971
- Mošin Vladimir i Milan Radeka, *Ćirilski rukopisi u sjevernoj Dalmaciji,* Starine JAZU, knj. 48, Zagreb 1958,
- *Велики Српски просвјетни добротвор Константин Вучковић*, његов живот и рад (1828-1893), Дубровник 1909
- Ђорђе Пејановић, *Штампарије у Босни и Херцеговнини 1529-1551*. Сарајево 1952
- Велимир Старчевић, *Старо српско књижарство*, Београд Просвета 1997
- *13 векова Срба у Далмацији, Славонији и Хрватској* – изложба Српска књига и штампа 1868-1996. Сремски Карловци јуни 1997
- Др. Љубомир Дурковић-Јакшић, Југословенско књижарство 1918-1941. Београд 1979
- Бранкица Чигоја, *Најстарији српски ћирилски натписи*, Београд 1994
- Владимир Ћоровић, *Стари српски записи и натписи*, Београд 1997
- Марко Вего, *Зборник средњевековних натписа Босне и Херцеговине*, Сарајево, Земаљски музеј, 1964